

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

Кацідим А. Г., аспірант кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: andrey7k7@gmail.com
ORCID:0009-0007-8680-6038

Анотація. Стаття присвячена питанням щодо інноваційного розвитку в Україні. Метою статті є дослідження показників інноваційного розвитку в Україні та напрямів і джерел фінансування інноваційної діяльності. Під час проведення дослідження використовувались такі наукові методи: загальнонаукові методи пізнання, методи порівняння, групування та узагальнення, методи аналізу та синтезу, аналітико-розрахунковий метод. В результаті проведеного дослідження виявлено негативні тенденції щодо інноваційного розвитку в Україні: зменшення частки промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) у загальній кількості промислових підприємств в динаміці минулих років; зменшення в абсолютному виразі кількості промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), що є новою на ринку; зменшення кількості впроваджених на промислових підприємствах нових видів машин та обладнання. Проведений аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств промисловості показав, що у вітчизняній економіці спостерігаються негативні тенденції у зазначеній сфері. Зроблено висновки щодо необхідності формування ефективного механізму фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур в Україні. Перспективи подальших наукових досліджень включатимуть визначення значення і методів державних та регіональних інституцій у реалізації фінансової підтримки інноваційного розвитку підприємницьких структур у стратегічній перспективі на основі міжнародних підходів та досвіду.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, підприємницькі структури, фінансування інновацій, джерела фінансування, фінансовий механізм.

PROMISING AREAS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT: FINANCIAL ASPECT

Andrii G. Katsidym, postgraduate student, Department of Finance, Odesa National University of Economics, Odesa, Ukraine
e-mail: andrey7k7@gmail.com
ORCID:0009-0007-8680-6038

Abstract. The article is devoted to the issues of innovative development in Ukraine. The purpose of the article is to study the indicators of innovation development in Ukraine and the directions and sources of financing of innovation activities. The following scientific methods were used in the course of the study: general scientific methods of cognition, the method of comparison, grouping and generalization, the method of analysis and synthesis, and the analytical and calculation method. The study revealed negative trends in innovative development in Ukraine: a decrease in the share of industrial enterprises that introduced innovations (products and/or technological processes) in the total number of industrial enterprises in the dynamics of previous years; a decrease in the number of industrial enterprises that sold innovative products (goods, services) that are new to the market in absolute terms; a decrease in the number of new types of machinery and equipment introduced at industrial enterprises. The carried out analysis of financial support for the innovation activities of industrial enterprises has shown that there are negative trends in the domestic economy in this area: during the study period, the volume of expenditures on innovation has been decreasing and that during the study period, the enterprises' own funds are the main source of financing innovation activities for industrial enterprises in Ukraine, etc. Conclusions are drawn about the need to form an effective mechanism for financial support of innovation activities of business structures in Ukraine. The main areas of such support include: optimization of funding sources; financial and economic measures of state regulation; use of tax benefits; attraction of external sources of funding, etc. Prospects for further research will include determining the importance and methods of state and regional institutions in the implementation of financial support for the innovative development of entrepreneurial structures in the strategic perspective based on international approaches and experience.

Keywords: innovative development, innovative activity, entrepreneurial structures, financing of innovations, sources of financing, financial mechanism.

JEL Classification: G380; O330

Постановка проблеми. Економічне зростання більшості розвинених країн світу базується нині на інтенсивному використанні досягнень науково-технічного прогресу та активізації інноваційного розвитку підприємницьких структур. Стрімка зміна технологій, збільшення винаходів у всіх сферах діяльності, удосконалення систем управління на основі використання автоматизованих систем та штучного інтелекту потребує від підприємств швидких рішень щодо зміни формату діяльності та впровадження новітніх технологій.

Важливого значення для зростання конкурентоспроможності підприємств набуває також відповідність технологій виробництва та усієї матеріально-технічної бази сучасним світовим стандартам, спроможність виготовляти якісну продукцію відповідно до вимог споживачів у мінливому ринковому середовищі. Інноваційна продукція, інтелектуальний капітал та сучасні технології набувають все більшого значення для зростання ринкової вартості підприємств та формування їх іміджевих характеристик.

Вітчизняна економіка зазнала негативного впливу з початком повномасштабних воєнних дій росії на території України: окуповані території; зруйновані будівлі та матеріально-технічна база підприємств та організацій; скорочення кількості фахівців різного профілю внаслідок переселення за кордон у безпечні країни; скорочення інвестування в багатьох сферах економіки; зростання податків і тарифів тощо. Для відновлення економіки країни потрібні будуть значні інвестиційні ресурси та новітні технології, що є важливим завданням як для державних і регіональних інституцій, так і для окремих підприємницьких структур. Таке положення обумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням активізації інноваційного розвитку присвятили свої дослідження багато науковців та практиків. Зокрема, слід зазначити наукові дослідження А. М. Безус, який підкреслює роль інноваційного розвитку для забезпечення стійкості підприємств [1]. О. Г. Вагонова, С. В. Госалова та Є. В. Терехов досліджували сучасний стан інноваційної діяльності вітчизняних підприємств [2]. О. Єфремов, В. В. Іжевський та І. В. Колодяжна розглядають інноваційну діяльність як вагомий чинник економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності на ринках збуту [3-5]. Дослідженням питань щодо джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств присвятили свої дослідження такі науковці, як О. Корольова-Казанська, І. В. Руденко, Н. О. Постольна, О. М. Голованова, Т. М. Приходько, В. П. Золотоверха [6-7]. В. Г. Семенова та Ю. К. Маслов досліджували шляхи фінансового забезпечення трансферу технологій [8].

Також щодо питань фінансування інноваційного розвитку, на нашу думку, заслуговують на увагу дослідження О. М. Савастєєвої, Т. О. Журавльової, Д. Ю. Склярова, які визначили основні напрями державної фінансової підтримки інноваційної діяльності в сучасних умовах [9]; І. М. Кобушко, Е. І. Гусейнової, які розглядали особливості фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств [10], та інших авторів.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, що розглядають питання щодо значення та необхідності інноваційного розвитку економіки та підприємницьких структур, доцільним вбачається уточнення та узагальнення питань пов'язаних із визначенням джерел та напрямів фінансування інноваційних проєктів та заходів.

Метою статті є дослідження показників інноваційного розвитку в Україні та напрямів і джерел фінансування інноваційної діяльності.

Основний матеріал. Нині орієнтація на інноваційний розвиток є важливим напрямом стратегії кожної країни у міжнародному середовищі. Стрімкий розвиток науки сприяє створенню нових технологій практично у всіх сферах людської діяльності. Зростаючі потреби на конкурентних ринках товарів та послуг спонукають підприємства здійснювати пошук новітніх рішень щодо видів продукції, технологій їх виготовлення, просування, взаємодії з потенційними споживачами тощо.

Мірилом ефективності як економічних систем, так і окремих підприємств стають показники та критерії, пов'язані з науковістю виробництва, впровадженням нових технологій, створенням інноваційної продукції, формуванням інтелектуального капіталу.

У таблиці 1 наведено показники щодо обсягів впровадження інноваційних розробок у промисловості України.

Аналіз показників таблиці 1 свідчить, що протягом останніх років спостерігається зменшення частки промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) у загальній кількості промислових підприємств – на 7,3%. Спостерігається зменшення в абсолютному виразі кількості промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), що є новою на ринку – на 92 підприємства.

Також спостерігається збільшення за досліджуваний період кількості впроваджених у звітному році видів інноваційної продукції (товарів, послуг) – на 567 одиниць. Разом з тим зменшується кількість впроваджених нових видів машин та обладнання – на 272 одиниці.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах в Україні

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення 2023 р. до 2019 р., (+; -)
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), у загальній кількості промислових підприємств, %	13,8	14,9	5,4	6,3	6,5	-7,3
Кількість впроваджених видів інноваційної продукції (товарів, послуг) у звітному році, усього одиниць	2148	4066	1756	2347	2715	+567
з них:						
- нових для ринку;	418	691	375	405	437	+19
- впроваджених машин, обладнання.	760	647	689	420	488	-272
Кількість промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), яка є новою на ринку, одиниць	148	145	62	64	56	-92

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Наочно тенденцію до зміни частки інноваційно активних промислових підприємств можна спостерігати на рис. 1.

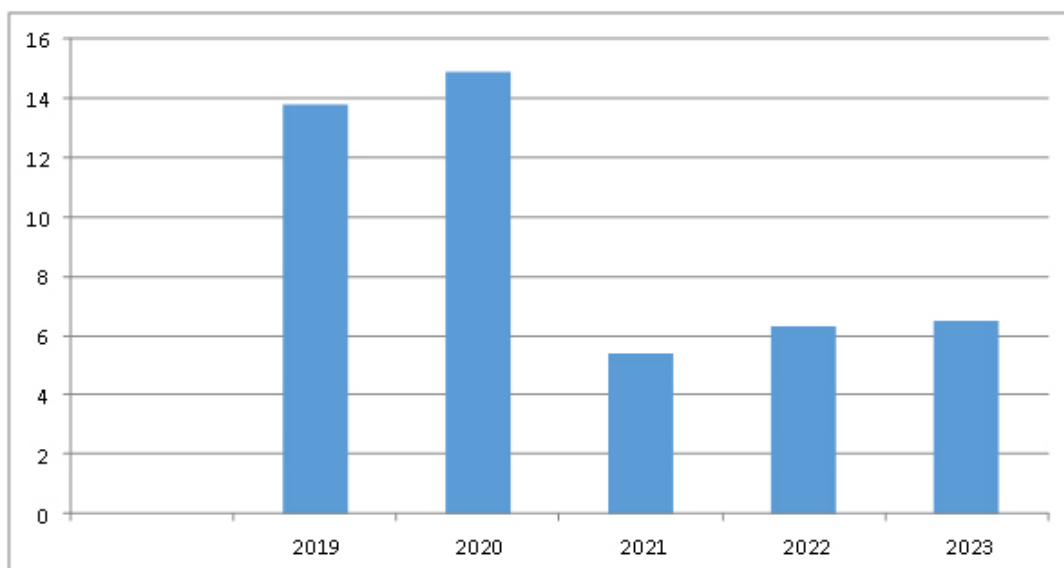

Рис. 4. Питома вага інноваційно активних промислових підприємств в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Розглянемо більш детально питання щодо фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. У таблиці 2 наведено дані щодо напрямків витрат на виконання наукових досліджень та розробок.

Таблиця 2

Витрати на виконання наукових досліджень та розробок за видами робіт в Україні протягом 2019-2023 років, млн. грн.

Рік	Витрати на виконання наукових досліджень та розробок – усього	Зокрема на виконання фундаментальних наукових досліджень	Зокрема на виконання прикладних наукових досліджень	Зокрема на виконання науково-технічних розробок	Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %
2019	17254,6	3740,4	3635,7	9878,5	0,43
2020	17022,4	4259,0	3971,4	8792,1	0,41
2021	20973,8	5163,7	4821,3	10988,8	0,38
2022	17117,8	4081,4	4827,6	8208,9	0,33
2023	21348,1	4424,4	6348,4	10575,3	0,33
Відхилення 2023 р. до 2019 р (+;-)	4 093,5	684,0	2 712,7	696,8	-0,1

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Аналіз показників таблиці 2 свідчить, що спостерігається збільшення загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень та розробок за усіма напрямками в абсолютному виразі – на 4093,5 млн. грн. Найбільше зростання витрат відбулось на виконання прикладних наукових досліджень – 2712,7 млн. грн.

Значний приріст фінансування спостерігається також щодо виконання фундаментальних наукових досліджень – 684 млн. грн. та щодо виконання науково-технічних розробок – на 696,8 млн. грн. Проте також спостерігаємо зниження на 0,1% частки фінансування виконання наукових досліджень і розробок у ВВП протягом 2019-2023 рр.

Промисловість є важливою складовою економіки як високорозвинених країн, так і економіки України. Вітчизняна економіка представлена низкою різноманітних галузей промисловості: від харчової промисловості до важкого машинобудування. Інноваційний розвиток напряму впливає на технології виробництва у промисловості та є потужним чинником створення інноваційної промислової продукції.

Наступним етапом дослідження є аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні (табл. 3).

Таблиця 3

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні, млн. грн.

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Темп приросту 2023 р. до 2019 р., %
Витрати на інновації, всього:	14220,9	14406,7	10171,65	7640,46	6989,18	-50,85
Зокрема:						
- за рахунок власних коштів підприємств	12474,9	12297,7	8114,66	6028,14	5713,27	-54,20
- за рахунок коштів державного бюджету	556,5	279,5	-	258,04	-	-
- за рахунок коштів інвесторів-нерезидентів	42,5	125,3	-	31,69	-	-
- інші джерела	1147,0	1704,2	2 056,99	1322,58	1 275,91	11,24

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Аналізуючи показники, які наведено у таблиці 3, можна зробити висновки, що протягом періоду дослідження на 50,85% зменшуються обсяги витрат на інновації на вітчизняних промислових підприємствах. Фінансування за рахунок власних коштів підприємств зменшується на 54,2%. Натомість протягом 2019-2023 рр. збільшується обсяг фінансування за рахунок інших джерел.

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості наведена у табл. 4.

Таблиця 4

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні, %

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Витрати на інновації, всього:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
зокрема:					
- за рахунок власних коштів підприємств	87,7	85,4	79,78	78,90	81,74
- за рахунок коштів державного бюджету	3,9	1,9	-	3,38	-
- за рахунок коштів інвесторів-нерезидентів	0,3	0,9	-	0,41	-
- інші джерела	8,1	11,8	20,22	17,31	18,26

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Аналіз показників у таблиці 4 свідчить, що протягом досліджуваного періоду власні кошти підприємств є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності для промислових підприємств в Україні. Незважаючи на незначну тенденцію до зменшення у 2023 році питомої ваги фінансування за власний рахунок підприємств, порівнюючи з показником 2019 року, цей показник залишається на рівні більше 80%. Отже, можна стверджувати, що існує низка проблем щодо фінансування інноваційного розвитку в Україні. Таке становище потребує формування на державному рівні ефективного механізму фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств та організацій.

Узагальнення підходів науковців дозволило нам виділити такі напрями фінансової підтримки інноваційного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності:

- оптимізація джерел фінансування (залучення бюджетних та позабюджетних фондів; централізоване фінансування комплексних інноваційно-інвестиційних проєктів тощо);
- фінансово-економічні заходи державного регулювання (залучення комерційних інвестицій і кредитів, зокрема й на основі державних гарантій інвесторам; іноземні прямі інвестиції та ін.);
- застосування комплексу податкових пільг для інноваційно активних підприємств;
- використання зовнішніх джерел фінансування (довгострокове комерційне кредитування; лізингові угоди; франчайзинг; емісія облігацій тощо);
- розвиток системи фінансування регіональних інноваційних проєктів;
- сприяння формуванню системи неприбуткових організацій, орієнтованих на залучення іноземних інвестицій;
- формування та розвиток інноваційної інфраструктури (інкубатори, технопаркові структури тощо) з метою підтримки (зокрема фінансової) інноваційної діяльності підприємницьких структур;
- застосування пільгових режимів прямого та непрямого оподаткування;
- поширення механізму прискореної амортизації [6, с. 281-282; 9; 11].

Висновки. Вітчизняна економіка нині зазнає значних втрат внаслідок російської воєнної агресії, наслідками якої є руйнування інфраструктурних та виробничих об'єктів, міграція населення у безпечні локації всередині країни та за її межами, виведення підприємницької діяльності за кордон тощо. Кризові явища потребують від державних та регіональних органів управління формування низки дієвих заходів, спрямованих на відбудову підприємств та підтримку підприємницької діяльності. Важливого значення набуває орієнтація економіки на інноваційний шлях розвитку, оскільки саме застосування сучасних технологій та інноваційних

методів дає можливість швидко та якісно відбудувати зруйновані підприємства, налагодити сучасне виробництво конкурентоспроможної продукції, сприяти розвитку підприємств усіх галузей та сфер діяльності. Однак проведене дослідження показало, що вагома частина проблем стосується обмеженості обсягів та джерел фінансування інноваційного розвитку, що призводить до скорочення кількості підприємств, що впроваджують інноваційні проєкти. Таке становище потребує формування механізму фінансової підтримки на рівні держави та визначення ефективних напрямів фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Перспективи подальших наукових досліджень будуть орієнтовані на визначення основних підходів щодо формування ефективних механізмів стимулювання інноваційного розвитку на державному та регіональному рівнях; пошук нових напрямів та форм підтримки інноваційно активних підприємств.

Список літератури

1. Безус А. М. Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №8. С. 22-25.
2. Вагонова О. Г., Госалова С. В., Терехов Є. В. Сучасний стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України. Економічний вісник. 2020. № 3. С. 189-196.
3. Єфремов О. Інтенсифікація інноваційної діяльності підприємства як чинник економічного зростання. Віче. 2008. №12. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1003/> (дата звернення 25.01.2025).
4. Іжевський В. В. Економічна суть інновації та інноваційної діяльності підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.3. С. 121–127.
5. Колодяжна І. В. Розвиток інноваційної діяльності підприємства в умовах конкуренції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №18. С. 58-62.
6. Корольова-Казанська О. Джерела фінансування інноваційних проєктів підприємства. Економічний аналіз. 2010. Випуск 5. С. 280-283.
7. Руденко І. В., Постольна Н. О., Голованова О. М., Приходько Т. М., Золотоверха В. П. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні. Scientific Journal «ScienceRise». 2019. №5(58). С. 18–22.
8. Семенова В. Г., Маслов Ю. К. Фінансові аспекти формування інтелектуального капіталу підприємств та забезпечення трансферу технологій. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. Випуск 2 (29). С. 188-196.
9. Савастєєва О. М., Журавльова Т. О., Скляров Д. Ю. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в національних умовах неоіндустріального розвитку. Економіка та суспільство. 2022. Випуск № 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1088/1045> (дата звернення 26.01.2025).
10. Кобушко І. М., Гусейнова Е. І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 2. С. 124–130.
11. Семенова В. Г. Особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. Інноваційна економіка : науково-виробничий журнал. 2017. №1-2 (67). С. 13–18.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 26.01.2025).

References

1. Bezus, A. M. (2018). The role of innovative development in the sustainability of the enterprise. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 8, 22-25. [In Ukrainian].
2. Vagonova, O. G., Gosalova, S. V., & Terekhov, E. V. (2020). The current state of innovative activity at industrial enterprises of Ukraine. *Ekonomichnyi visnyk*. 3, 189-196. [In Ukrainian].
3. Efremov, O. Intensification of innovative activity of the enterprise as a factor of economic growth. (2008). *Viche*, 12. Retrieved from: <https://veche.kiev.ua/journal/1003/> (accessed 25 January 2025). [In Ukrainian].
4. Izhevskiy, V. V. (2010). *Ekonomichna sut innovatsii ta innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv*. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20.3, 121–127. [In Ukrainian].

5. Kolodyazhna, I. V. (2018). Development of innovative activity of the enterprise in conditions of competition. *Naukovyi visnyk Uzhgorodzkogo natsionalnogo universytetu*, 18, 58-62. [In Ukrainian].
6. Koroleva-Kazanska, O. (2010). Sources of funding for innovative enterprise projects. *Ekonomichnyi analiz*, 5, 280-283. [In Ukrainian].
7. Rudenko, I. V., Postolna, N. O., Golovanova, O. M., Prykhodko, T. M., Zolotoverha, V. P. (2019). Financial support of innovative activities of enterprises in Ukraine. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 5(58), 18–22. [In Ukrainian].
8. Semenova, V. H., Maslov, Yu. K. (2019). Financial aspects of the formation of the intellectual capital of enterprises and the provision of technology transfer. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 2 (29), 188-196. [In Ukrainian].
9. Savasteyeva, O. M., Zhuravleva, T. O., & Sklyarov, D. Y. (2022). State financial support of innovation activity in the national conditions of neo-industrial development. *Ekonomika ta suspilstvo*, 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31>. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1088/1045> (accessed 26 January 2025). [In Ukrainian].
10. Kobushko, I. M., Huseynova, E. I. (2011). Ways to improve the financing of innovative development in Ukraine using international experience. *Marketyngh I menedzhment innovatsii*, 2, 124–130. [In Ukrainian].
11. Semenova, V. H. (2017). Peculiarities of financial provision of innovative activity of industrial enterprises in Ukraine. *Innovatziina ekonomika: naukovy-vyrobnychi zchurnal*, 1-2 (67), 13-18. [In Ukrainian].
12. Ofitsijnyi sayt Derzhavnoji sluzhby stystyky Ukraïny. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 26 January 2025). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.02.2025

Прийнята до публікації 19.02.2025